

Docenthandleiding – Bokkenrijders gezocht!

Informatie

Tijdvak: Tijd van pruiken en revoluties (1700–1800)

Thema: rechtspraak, angst, macht, Bokkenrijders

Lesduur: 1 lesuur (kan uitlopen bij posteropdracht)

Leerdoelen

Na afloop van de les kunnen leerlingen:

1. Uitleggen hoe rechtspraak in de achttiende eeuw werkte.
2. Verklaaren waarom veel mensen onterecht werden veroordeeld.
3. Verschillen benoemen tussen rechtspraak toen en nu.
4. Uitleggen waarom angst en beeldvorming zo'n grote rol speelden.

Achtergrondinformatie

In de achttiende eeuw stond rechtspraak vooral in het teken van het verkrijgen van een bekentenis. Zonder bekentenis kon iemand niet worden veroordeeld. Bewijs speelde een ondergeschikte rol en marteling was wettelijk toegestaan. Lokale bestuurders, zoals de schout, combineerden opsporing, arrestatie en aanklacht. Verdachten hadden geen rechten zoals een advocaat of zwijgrecht.

In tijden van armoede en sociale onrust, zoals tijdens hongersnoden, was de angst voor opstanden groot. Overheden grepen hard in en paktten iedereen op die ook maar enigszins verdacht was. Dit leidde tot massale vervolgingen, waaronder de processen tegen vermeende Bokkenrijders. Veel mensen bekenden onder dwang misdaden die zij niet hadden gepleegd. De vergelijking met de moderne rechtsstaat maakt duidelijk hoe groot het belang is van bewijs, rechtsbescherming en een eerlijk proces.

Uitgeschreven dossiers (voor leerlingen)

Didactische tip:

Print of deel per groepje **één dossier** uit. Vertel vooraf niet of de verdachte “schuldig” is. Laat leerlingen dit zelf beoordelen. In het pdf zijn deze dossiers uitgetypt om uit te delen.

Dossier A – Jan Peeters, arme boer

Jan Peeters is 38 jaar en woont met zijn vrouw en vijf kinderen in een klein huisje aan de rand van het dorp. De afgelopen winter is zwaar geweest. Door slechte oogsten heeft Jan nauwelijks graan kunnen verbouwen. Twee van zijn kinderen zijn ziek geweest en zijn vrouw is verzwakt.

Een buurman verklaart dat hij Jan 's nachts heeft gezien bij een boerderij waar kort daarna een inbraak werd ontdekt. Er zijn wat broden en een paar kippen verdwenen. Jan zegt dat hij die nacht op weg was naar een familielid, maar kan dit niet bewijzen. De schout laat hem oppakken op verdenking van deelname aan een Bokkenrijdersbende.

Dossier B – Maria van Gelre, rondtrekkende vrouw

Maria van Gelre is een weduwe van ongeveer 45 jaar. Ze trekt al jaren van dorp naar dorp en verdient wat geld met naaien en bedelen. Ze slaapt vaak in schuren of bij mensen die haar een nacht onderdak geven.

In de weken dat Maria in de omgeving was, vonden meerdere inbraken plaats. Sommige dorpingen zeggen dat zij "vreemd" is en 's avonds laat rondloopt. Een priester verklaart dat zij weinig naar de kerk gaat. Er is geen direct bewijs tegen haar, maar de schout vindt haar verdacht en laat haar opsluiten voor verhoor.

Dossier C – Hendrik Smeets, ruzie met de burens

Hendrik Smeets is een dagloner die werkt wanneer er werk is. Hij staat bekend als een lastig persoon en heeft vaak ruzie met burens over geld en land. Enkele maanden geleden beschuldigde hij een buurman van diefstal; sindsdien is de sfeer in het dorp gespannen.

Wanneer de schout op zoek is naar verdachten na een reeks inbraken, wijst de buurman Hendrik aan. Hij zegt dat Hendrik 's nachts vaak weg is en zich verdacht gedraagt. Hendrik ontkent alles, maar wordt toch opgepakt.

Uitwerking per opdracht

Opdracht 1 – Lees het dossier

Leerlingvragen:

Wie is de verdachte (beroep, woonplaats, situatie)?

De verdachte is een gewone inwoner van het platteland, bijvoorbeeld een arme boer, een rondtrekkende weduwe of een dagloner. Hij of zij woont in of rond het dorp en leeft in armoede. Door deze kwetsbare positie valt de verdachte op en wordt sneller gewantrouwd.

Waarvan wordt deze persoon beschuldigd?

De verdachte wordt beschuldigd van diefstal en van deelname aan een zogenoemde Bokkenrijdersbende. Vaak gaat het om kleine inbraken of geruchten, maar de beschuldiging is zwaar omdat men denkt dat er sprake is van georganiseerde misdaad.

Waarom werd deze persoon verdacht?

Door armoede, geruchten, gedrag dat als verdacht werd gezien, of een aanklacht van een buur.

Opdracht 2 – Rechtspraak in 1773

Leerlingvraag:

Wie besloot dat deze persoon werd opgepakt?

De schout besloot tot de arrestatie. De schout was een lokale bestuurder die tegelijk politie, aanklager en soms ook rechter was. Hij handelde op basis van meldingen, geruchten of klachten van dorpsbewoners en had veel macht.

Waarom was een bekentenis zo belangrijk?

In de achttiende eeuw kon iemand alleen worden veroordeeld als hij bekende. Bewijs, zoals getuigen of sporen, was minder belangrijk. Zonder bekentenis mocht de rechter geen straf opleggen.

Welke rol speelde marteling?

Marteling was wettelijk toegestaan en werd gebruikt om een bekentenis af te dwingen. Verdachten werden onder druk gezet totdat zij toegaven wat men van hen wilde horen, ook als dat niet waar was.

Denk je dat deze persoon eerlijk werd behandeld?

Nee, de behandeling was niet eerlijk. De verdachte had geen advocaat, geen zwijgrecht en werd gemarteld. Daarnaast was er weinig tot geen bewijs nodig om iemand schuldig te verklaren.

Opdracht 3 – Rechtspraak nu

Leerlingvraag:

Welke bewijzen zouden nu nodig zijn?

Vandaag zijn bewijzen nodig zoals getuigenverklaringen, camerabeelden, sporen of bekentenissen die vrijwillig zijn afgelegd. Alleen geruchten of verdenkingen zijn niet genoeg.

Welke rechten heeft een verdachte tegenwoordig?

Een verdachte heeft recht op een advocaat, het zwijgrecht en bescherming tegen marteling. Daarnaast heeft iedereen recht op een eerlijk proces waarin bewijs centraal staat.

Veroordeeld of vrijgesproken?

Waarschijnlijk zou de persoon worden vrijgesproken, omdat er onvoldoende bewijs is. Alleen verdenking of armoede is tegenwoordig geen reden om iemand te veroordelen.

Opdracht 4 – ‘Wanted’-poster

Instructie voor de docent:

- Leg uit dat posters **bewust vaag en dreigend** mogen zijn.
- Benadruk dat het gaat om **beeldvorming**, niet om waarheid.
- Laat leerlingen woorden gebruiken als “verdacht”, “gevreesd”, “mogelijk lid van...”.

Reflectievraag

Denk je dat deze manier van opsporing eerlijk was?

- Nee, omdat mensen al schuldig werden verklaard zonder bewijs.
- Nee, omdat geruchten belangrijker waren dan feiten.
- Nee, omdat verdachten zich niet konden verdedigen.

Eindvraag

Wat laat deze les zien over de verschillen tussen rechtspraak toen en nu?

De les laat zien dat rechtspraak in de achttiende eeuw vooral was gebaseerd op bekentenissen en angst, terwijl rechtspraak nu is gebaseerd op bewijs en rechten van de verdachte. Daardoor is de kans op onterechte veroordelingen tegenwoordig veel kleiner.

Aandachtspunten docent:

1. Nuanceren van “schuld” en “onschuld”

Waar op letten:

Leerlingen hebben vaak de neiging om snel te bepalen wie “schuldig” is, vooral bij het lezen van spannende dossiers.

Verdiepingspunt voor de docent:

- Benadruk dat het historisch gezien niet gaat om *wie het gedaan heeft*, maar om:
 - hoe **verdenking** ontstaat;
 - hoe **macht** werkt in crisistijden;
 - hoe het **rechtsproces** onschuldigen kan dwingen tot bekentenissen.
- Vraag expliciet:

Welke informatie ontbreekt om zeker te weten wat er is gebeurd?

Dit helpt leerlingen historisch denken boven moreel oordelen te plaatsen.

2. Armoede ≠ criminaliteit

Waar op letten:

Leerlingen kunnen impliciet denken: “Ze waren arm, dus ze stalen.”

Verdiepingspunt voor de docent:

- Leg uit dat armoede **context** is, geen bewijs.
- Laat zien dat:
 - armoede → **kwetsbaarheid**;
 - kwetsbaarheid → **sneller verdacht**;
 - verdacht → **sneller veroordeeld**.
- Koppel dit aan hedendaagse voorbeelden (zonder te ver te gaan): hoe stereotypering vandaag werkt.

3. Mythevorming herkennen (ook bij de wanted-poster)

Waar op letten:

Bij de wanted-posters kunnen leerlingen onbedoeld **mythes versterken** (bijv. duivelse symbolen, overdreven geweld).

Verdiepingspunt voor de docent:

- Gebruik dit juist als leermoment:

Welke woorden of beelden op deze poster zorgen voor angst?

- Benoem expliciet:
 - vaag taalgebruik (“gevaarlijk”, “verdacht”, “gevreesd”);
 - symbolen (bok, duisternis);
 - zware straffen zonder bewijs.

Zo leren leerlingen hoe beeldvorming werkt.

4. Verschil tussen recht en rechtvaardigheid

Waar op letten:

Leerlingen verwarren soms “wettelijk” met “eerlijk”.

Verdiepingspunt voor de docent:

- Maak expliciet onderscheid:
 - iets kan **wettelijk toegestaan** zijn (marteling);
 - maar **niet rechtvaardig** volgens onze normen.
- Goede verdiepingsvraag:

Kun je iets noemen dat vroeger legaal was, maar nu onacceptabel?